Азәрбайчан Кәнчләри

Азәрбайчан ЛКЖИ МК-нын органы

№ 120 (5375) | Чәршәнбә 6 октябр 1954-чү ил | Гиймәти 20 гәпик

Тәнгид вә библиографија

Ики дәрслик һаггында

Мә'лум олдуғу үзрә, ибтидаи мәктәбләр үчүн јазылан «Ана дили» китаблары һәр шејдән габаг идраки характер дашыјыр. Ибтидаи синиф шакирдләри һәмин дәрсликләр васитәсилә мүһити, һәјаты, әтрафларындакы предметләри дәрк этмәјә башлајырлар.

Онлар ајры-ајры мәфһумлары илк дәфә мәһз дәрсликләр васитәсилә өјрәнирләр. Буна көрә дә, ибтидаи мәктәб шакирдләри үчүн тәртиб эдилән дәрсликләрдә дилин вә нитгин сәлистлијинә хүсусилә бөјүк әһәмијјәт вермәк лазымдыр.

Гејд этмәлијик ки, Азәрнәшрин бу ил ибтидаи мәктәбләр үчүн нәшр этдији «Ана дили» китабларында бир сыра нөгсанлар һәлә дә арадан галдырылмамышдыр. Хүсусилә, мүәллифләрин өзләри тәрәфиндән јазылмыш ајры-ајры парчаларда бу вә ја дикәр нөгсана даһа чох тәсадүф эдилир. Мүәллифләр ајры-ајры фикир вә мәфһумларын ушаглара тез чатдырылмасы үзәриндә лазымынча ишләмәдикләриндән, ушагларда бә'зи предмет вә мәфһумлар һаггында һәниҝи дүзкүн тәсәввүр ојанмыр, һәтта онларын мәктәбә гәдәр әлдә этдикләри дүзкүн тәсәввүрләр дә думанланыр. Мәсәлән, Ә. Гарабағлынын II синиф үчүн јаздығы «Ана дили» китабыны алаг. Китаб сәккизинчи дәфәдир ки, чап олунур. Бу мүддәтдә дәрс китабы, һеч шүбһә јохдур ки, ибтидаи мәктәбләрин мүәллимләри тәрәфиндән бәјәнилмиш, китабын гүсурлары көстәрилмиш вә мүәллиф дә бә'зи көстәриш вә мәсләһәтләр әсасында китабы тәкмилләшдирмәјә чалышмышдыр. Лакин бунунла бәрабәр, китабда бә'зи нөгсанлар һәлә дә галмышдыр. Китабын 46-чы сәһифәсиндә «Китаблары севин» адлы парчада мүәллиф јазыр: «Мүәллим парталарын арасы илә кәзир, китаблары көздән кечирирди. Бир нечә ушағын **сәлигәси** мүәллимин хошуна кәлмәди». Бурада ушаглар һаглы олараг тәәччүбләнә биләрләр: «Сәлигә ки, јахшы шејдир, бәс сәлигә нијә мүәллимин хошуна кәлмир?» Даһа сонра мүәллиф јазыр: «Онларын китаблары чиркләнмишди, үзү чырылмышды». Мәсәлә ајдындыр. Демәк, бу сәлигә дејил, сәлигәсизликдир. Мүәллим сәлигәсизликдән наразы галмаг әвәзинә, сәлигәлиликдән наразы галмышдыр. Китабын башга бир јериндә мүәллиф јазыр:

«Биз сонра Кировун уча һејкәлинин алтына кәлдик» (сәһ. 99). Ушаг буну нечә баша дүшсүн? Һејкәлин алтына кәлмәк олармы? Һалбуки, о, эвдә јахуд биринчи синифдә, һејкәлин алтына јох, һејкәлин јанына кәлмәји өјрәнмишдир.

«Бөјүк совет өлкәси», «Күч бирликдәдир», «Мәктәблинин иш гајдасы», «Мән дә онун мејвәсијәм» вә башга бәдии парчаларда да белә ифадә сәһвләринә вә сәһв мәфһумлара раст кәлмәк олур.

Ајры-ајры һекајә вә парчаларын ахырында верилән сualларын тәртибиндә дә мүәллиф II синиф шакирдләринин билик сәвијјәсини нәзәрә алмамышдыр. 47-чи сәһифәдәки «Китаб» адлы шеир јазылыш э'тибарилә II синиф шакирдләринин јаш вә билик сәвијјәсинә ујғун дејилдир. Ше'рин сонунда ашағыдакы тапшырыг суаллары верилмишдир. «2, 3 вә 4-чү бәндләри нечә баша дүшүрсүнүз?». II синиф шакирдинә белә суал вермәк, педагожи чәһәтдән доғру дејилдир. Һеч бир ушаг белә мүчәррәд бир суала чаваб верә билмәз. Чүнки ушаг «бәнд» мәфһумундан хәбәрсиз олдуғундан, «бәнди нечә баша дүшүрсүнүз?» суалыны изаһ эдә билмәз.

Дәрслијин бир сыра сәһифәләриндә ајни фикирләр бир-биринә зидд олан ифадәләрлә верилмишдир. Мәсәлән, китабын 57-чи сәһифәсиндә дејилир: **«Јатандан габаг** үзүнү ју!». 59-чу сәһифәсиндә исә дејилир: **«Јатмаздан әввәл** јатаг отағынын һавасыны дәјишдир!» Ушаг һансыны дүзкүн һесаб этсин: **«јатандан габаг»**, јахуд **«јатмаздан әввәл»**. Башга мисал: 185-чи сәһифәдә дејилир: «Ил боју көрдүјүмүз ишләрдән јахшы бир сәрки дүзәлтмишдик!» Сонра бир аз кериндә **мә'лум** олур ки, мүәллиф ушагларын мәктәбдә дәрс охумасыны «иш» адландырыр. Демәк мәктәблиләр өз дәрсләриндән **сәрки** дүзәлдирләр. Гәрибәдир, дәрсдән дә **сәрки** дүзәлтмәк олармы?

Нәһајәт, II синиф шакирдләриндә долашыг фикир әмәлә кәтирән бир чәһәти дә гејд этмәлијик. Мәшһур ермәни әдиби Степан Зорјанын ушаглар үчүн јазмыш олдуғу «Шеко» адлы кичик һекајәси нечә илдир ки, китабда сәһв олараг шаир Наири Зарјанын әсәри кими гәләмә верилир.

Ејни сәһвләрә М. Рзагулузадәнин IV синиф үчүн јаздығы «Ана дили» китабында да раст кәлмәк мүмкүндүр. Китаба шакирдләрин јаш вә билик сәвијјәсинә ујғун кәлмәјән узун бәдии парчаларын дахил эдилмәси нөгсан сајылмалыдыр. Һалбуки мүәллиф бунлары гысалтмагла јығчам шәклә сала биләрди. (Ә. Садыгын «Бәсти», Ю. Әзимзадәнин «Гардашлар» һекајәләри вә с.).

Бә'зи һекајәләрин парчаланыб бир нечә јерә ајрылмасы да китаб үчүн нөгсан сајылмалыдыр. Мәсәлән, китабда М. Рзагулузадәнин «Шаһин» адлы һекајәси үч јерә парчаланыб китабын ичинә сәпәләнмишдир («Нәнәнин нағыллары», «Гуш јухусу», «Шаһин» ады илә). Буна көрә дә бә'зи парчада мүәллифин нә демәк истәдији анлашылмыр.

Бундан башга, үч ајры-ајры һиссәјә бөлүнмүш бу һекајәдә һадисәләр сүн'и вә гејри-инандырычыдыр. Мәсәлән, Камалын танымадығы бир парашүтчүнүн бојнуна сарылмасы, «мән дә тәјјарәчи олачағам» демәси сүн'идир. Парчаларда белә гејри-инандырычы моментләр чохдур (Камалын модели илә шаһин гушунун вурушмасы вә с.). Лакин бу парчаларын нөгсаны јалныз бунда дејилдир. Бу парчаларда мүәллиф бә'зән ушагларда сәһв тәсәввүр ојадыр. Мәсәлән, мүәллиф јазыр ки, «һалај вуруб һөрләнән, маллаг ашан, ганатлары үстүндә фырланан, нә'рә чәкиб ашағы шығыјан, фишәнк кими дүз јухары галхан машынлардан бирдән парашүтчүләр тулланмаға башлады». Бу тамамилә сәһв фикирдир. Мүәллиф унутмушдур ки, маллаг ашан тәјјарәләрдән парашүтчүләр туллана билмәзләр.

Бә'зи һекајәләрин дили чох ағырдыр вә бу һекајәләр ушаглар үчүн ишләнмәмишдир. Хүсусилә, мүәллифин өз һекајәләриндә чүмләләр чох узундур. Мүәллиф ушагларын баша дүшмәдији сөзләрә кениш јер вермишдир. (Мәсәлән: Сис, гузу вә с.).

Әсәрдә рус дилиндән тәрчүмә эдилмиш «Суворов», «Ломоносов» вә с. бәдии парчалар чох јығчам вә конкретдир. Мүәллиф Азәрбајчан дилиндә јазылмыш һекајәләрин дә белә јығчам дилдә јазылмасына чалышсајды јахшы оларды.

Ибтидаи мәктәбләрин «Ана дили» дәрсликләринин кејфијјәтини лазыми сәвијјәјә галдырмаг үчүн мүәллифләр дәрсликләрин үзәриндә јенидән вә чидди сурәтдә ишләмәлидирләр.

ХАЛИДӘ ҺАСИЛОВА.